

SPOMINI NA USTANOVITEV IN AKTIVNOST MLADINSKE ORGANIZACIJE OF LETA 1941 V POLJANAH

S tem prispevkom hočemo ohraniti zgodovini pričevanje o deležu mladine pri vstaji proti nemškemu okupatorju decembra leta 1941 v Poljanski dolini ter spomin na padle člane. Delo in aktivnosti se nanašajo na mladince iz naslednjih poljanskih krajev: Poljane, Hotovlja, Žabja vas in Srednja vas, ki so bili organizirani v skupno Mladinsko organizacijo OF.

Ekonomске in politične razmere neposredno pred drugo svetovno vojno

Poljane z okolico so bile pred drugo svetovno vojno kmečko območje, prevladovali so bajtarji in mali kmetje, nekmečkega prebivalstva je bilo zelo malo. Prebivalci so bili klerikalci in liberalci, prevladovali so prvi, ki so bili tudi na oblasti. Posebno aktivni pa niso bili ne prvi in ne drugi.

Mladinci, ki so bili pozneje organizirani v mladinski organizaciji OF, so bili sinovi bajtarjev, le trije so bili sinovi delavcev. V idejno-političnem pogledu so se mladi ljudje opredeljevali in ravnali po svojih starših, vendar nesoglasij zaradi različnega političnega prepričanja med mladimi ni bilo.

Na nacionalno in revolucionarno opredelitev mladincev so že pred drugo svetovno vojno vplivali nekateri nacionalno zavedni in napredno usmerjeni učitelji v osnovi šoli v Poljanah in skoraj vsi mladinci, ki so bili pozneje organizirani v mladinsko organizacijo OF, so bili v letih od 1939 do 1941 zaposleni pri graditvi Rupnikove obrambne linije in so tako že tedaj prišli v stik z napredno mislečimi delavci iz drugih krajev.

Okupacija

Območje gornje Poljanske doline je bilo pred drugo svetovno vojno v obmejnem pasu med Jugoslavijo in Italijo. Na obeh straneh meje so pospešeno gradili obrambne utrdbe, kar je kazalo na skorajšnjo vojno in potek fronte čez te kraje, kar je pomenilo uničenje vasi in premoženja, zaradi grozeče nevarnosti sta se strah in groza prebivalcev povečevala iz dneva v dan. Ob napadu sovražnika ni prišlo do večjih bojov, ker se je stara jugoslovanska vojska z meje kmalu umaknila. Italijani so v teh bojih 7. aprila 1941 obstreljevali s topovi Staro Oselico in Leskovicu. Italijanska vojska je do Poljan prodrla le z izvidniško patrolo, od koder se je še isti dan umaknila, nakar so to območje zasedli Nemci.

Prebivalci so se pomirili in bili zadovoljni, ker so mislili, da je vojna v teh krajih hitro in brez žrtev minila in da je čas negotovosti in strahu mimo. Še posebno pa smo bili takega razpleta dogodkov veseli mladi, ker je vsaj začasno odpadla od nas vojaška obveznost.

Razmere v začetku okupacije

Razmere so se hitro normalizirale: začeli so z javnimi deli na obnovi porušenih mostov in cest, ki jih je uničila umikajoča se jugoslovanska vojska. Možnost zaposlitve je bila večja, plače boljše, izboljšal se je tudi gromtni položaj kmetov. Vse to je povečalo zadovoljstvo prebivalstva, vendar le za kratek čas. Okupator je pričel z načrtnim raznarodovanjem, potujčevanjem in prisilnimi selitvami prebivalcev iz naših krajev. Okupator je opravil popis in rasni pregled prebivalstva, v juniju 1941 pa so že izvršili prvo prisilno selitev intelektualcev in duhovnikov, kar je povzročilo močno in splošno razburjenje med prebivalstvom, kajti prisilna selitev je grozila tudi drugim slojem. Prvotno zaupanje ljudi, ki ga je okupator dosegel s propagando, se je spreverglo v sovraštvo, okrepila se je že nacionalna pripadnost, prihajal je čas odločitve: ali se podrediti okupatorju, se pustiti izseliti iz rodnega kraja, zavreči materin jezik in kulturo svojega naroda, ali pa se temu vsemu upreti.

Začetek ustanavljanja mladinske organizacije OF

Pobudo za ustanovitev je dal Maks Krmelj-Matija, organizator OF in vstaje v Poljanski dolini. Bila sva soseda in ob pogovoru sredi junija 1941 mi je povedal, da se ustanavlja organizacija OF, ki ima namen organizirati in voditi odpor proti okupatorju, torej proti prisilnim selitvam. Povabil me je k sodelovanju. Nekaj dni kasneje, bilo je v začetku meseca julija, mi je Matija že dal program OF in en izvod Slovenskega poročevalca ter mi naročil, naj pridobivam mlade za sodelovanje z OF. Kot usmeritev za delo pa mi je priporočil pogovor s prijatelji in znanci-mladinci, kako se izogniti prisilnim selitvam.

Po Matijevih navodilih sem za sodelovanje z OF takoj pridobil: Franca Omana in Pavla Rusa iz Hotovlje ter Ivana Šubica in njegovega brata Mirka iz Poljan, s katerimi smo pred okupacijo skupaj delali pri graditvi Rupnikove obrambne linije. Tako smo bili mi kot prvi mladinci organizirano povezani za sodelovanje v OF. Kmalu nato pa se je naši skupini pridružil še Ive Šubic iz Hotovlje (akademski slikar), Rudija Robnika iz Žabje vasi je za sodelovanje z OF že prej pridobil Matija, Stanko Marolt iz Poljan pa Rudi Robnik.

Do začetka jeseni leta 1941 smo pridobili za sodelovanje z OF še druge mladince, bivajoče na našem območju.

Priprave mladincev na Poljansko vstajo

V drugi polovici julija 1941, ko sem Matiji poročal, kako sem opravil sprejeto nalogo in o razpoloženju mladih, mi je le-ta povedal, da je slovensko vodstvo OF sklenilo začeti z oboroženim bojem proti okupatorju, kajti le tako se bo mogoče uspešno boriti za obstoj Slovencev na svoji zemlji. Nadalje je dejal, da se pripravlja oborožena vstaja proti okupatorju po vsej Gorenjski, ki bo predvidoma proti koncu julija 1941. Tudi nas mladince – prostovoljce je pozval k vstaji.

Novico o oboroženi vstaji sem prenesel na ostale mladince, ki so jo sprejeli kot edino učinkovito obliko uspešnega upiranja proti prisilni selitvi, to pa je bilo tedaj življenjskega pomena za naše kraje in ljudi.

Načrt akcije upora

Matija je prikazal načrt vstaje: napad in uničenje orožniške postaje v Poljanah ter prekinitev telefonske zveze pred Poljanami in za njimi. Orožnike bi po načrtu presenetili pri večerji v gostilni pri Kamnarju, dežurnega pa na orožniški postaji. Razen dežurnega so vsi orožniki skupaj odhajali na večerjo. Po opravljeni akciji pa naj bi izvrševalci akcije odšli na zbirno mesto na Pasjo ravan, kamor bi prišli, po opravljeni podobni akciji, še uporniki iz drugih krajev Poljanske doline. Na zbirnem mestu bi bila ustanovljena partizanska enota, ki bi napadala okupatorja in ščitila prebivalstvo pred nasilno selitvijo. V to enoto bi se kasneje zatekali kompromitirani člani OF in prebivalci, ki bi pobegnili pred selitvijo. Mladinci so v tej akciji imeli nalogo: opazovanje in obveščanje o gibanju orožnikov ter njihovih somišljenikov v Poljanah. Nalogo sta sprejela brata Ivan in Mirko Šubic iz Poljan.

Načrtovane akcije pa v tem času nismo izvedli, in sicer zato, ker ni prišel štabni kurir s poveljem za začetek akcije, kakor je bilo v pripravah dogovorjeno. Načrt je bil izveden z nekaterimi spremembami in dopolnitvami decembra 1941, med vstajo v Poljanski dolini.

Politične razmere v začetku druge polovice leta 1941

Politične razmere so se po prvi prisilni selitvi prebivalcev hitro spreminjale v korist idejam OF in uporu proti okupatorju. Okupatorjevi propagandi ni nihče več verjel, večala pa se je naklonjenost in zaupanje v OF ter njene organizatorje. Ohranila jih je tudi občasna prisotnost partizanov na območju naših krajev in njihove akcije po Gorenjski.

Ko so vključili mladince v organizacijo OF, so skušali v drugi polovici poletja in jeseni 1941 utrditi idejo OF in vstaje med člani organizacije. Mladi smo se hitro odločili za akcije zaradi ukrepov okupatorja, posebej zaradi napovedi o prisilni zaposlitvi v Nemčiji, kar je v bistvu pomenilo isto kot prisilna selitev.

Branje lista »Slovenski poročevalec« nam je dvigalo narodno zavest in zavest pripadnosti OF in oboroženemu boju. Z izvlečki iz knjige »Mein Kampf« pa smo bili seznanjeni s pravim namenom Hitlerjevega načrta o uničenju manjvrednih ras, kamor je vključil tudi Slovence. Takratna nemška propaganda, da se bo Slovincem pod njihovo oblastjo dobro godilo, je bila dokončno postavljena na laž.

Prebiranje omenjene literature, ki smo jo prejeli od Matije, in kasnejše predavanje Staneta Žagarja mlajšega je odločilno vplivalo na mlade. Že tedaj smo se odločili za odhod v partizane, ko bo za to primeren trenutek, kot poziv v vojsko, nevarnost aretacije od Nemcev itd. Vsi, z redko izjemo, smo meseca decembra leta 1941 odšli v partizane.

Pri oceni tedanjih političnih razmer ter pri naših odločitvah smo bili mladinci enotni. V začetku septembra 1941 pa je do tedaj zelo aktiven član Ivan Cankar iz Poljan odpovedal sodelovanje v OF. Trdil je, da je za oborožen upor še prezgodaj, okupator premočan, naše žrtve bi bile prevelike. Obljubil je, da nas Nemcem ne bo izdal in to obljubo je tudi držal. Cankar je v začetku leta 1942 odšel v Ljubljano, kjer pa je nadaljeval zveze z OF in bil pregnan v internacijo.

Žagar mlajši med poljanskimi mladinci

Konec avgusta 1941 sem poročal Matiju o delu in stanju v naši organizaciji. S poročilom je bil zadovoljen, posebno je bil vesel podatka, da poleg nas še velika večina mladincev sodeluje in je pripravljena vstopiti v partizane. Govorila sva tudi o prihodnjih nalogah in pri tem je Matija obljubil, da bo v kratkem času med nas prišel nekdo od vodstva OF za Gorenjsko, ki bo povedal več o delu mladine za OF. Določila sva še kraj sestanka in mladince, ki se ga bodo udeležili. Ta sestanek je bil 4. septembra 1941 v hiši pri Podpečnarju v Poljanah, udeleženci sestanka pa so bili: Stane Žagar mlajši, kot član vodstva OF za Gorenjsko, in od naših mladincev pa Rudi Robnik, Stanka Marolt in jaz, Jože Galičič.

Žagar se je najprej zanimal za razmere med mladimi v našem kraju, kako sprejemajo ideje OF in kako reagirajo na propagando in predvidene ukrepe okupatorja. Nato je govoril o načrtih okupatorja za uničenje Slovencev, o potrebi vstaje proti okupatorju, o razvoju partizanskega gibanja in o nalogah mladine v okviru OF. Kot konkretne naloge je priporočil pisanje in trosenje letakov ter parol OF in prekinitev telefonskih zvez po dolini. Opozoril je še na konspiracijo delovanja zlasti pri izvajanju sabotažnih akcij.

Žagar je med poljanske mladince prišel še enkrat v mesecu oktobru in se med nami zadržal več dni. Imeli smo več sestankov in predavanj. Največkrat so bili sestanki v Poljanah v Dolinarjevi hiši v stanovanju bratov Ivana in Mirka Šubica. V tem stanovanju smo se mladinci sestajali od vsega začetka delovanja za OF in vse do decembrske vstaje. Poseben sestanek, združen s predavanjem (bila je nedelja), pa je bil na prostem, in to na hribu Kucel nad Hotovljo. Zadnji sestanek z Žagarjem pa je bil kar v gostilni pri Kamnarju v Poljanah, namenjen je bil za starejše mladince. Pred odhodom nam je Žagar dal še navodila, kako naj bolje organiziramo mladino. Svetoval je, naj izvolimo ali določimo vodstvo organizacije, ustanovimo manjše skupine ali trojke ter v organizacijo vključimo tudi mladinke.

Izvolitev vodstva organizacije

Na naslednjem sestanku, bil je ob koncu oktobra ali v začetku novembra, smo razpravljali o Žagarjevih nasvetih in izvolili naslednje vodstvo: predsednik organizacije Ivan Šubic iz Hotovlje, blagajnik Mirko Šubic iz Poljan, za zvezo med vodstvom OF in partizani pa Jože Galičič. V organizacijo smo sprejeli tudi Nado Tavčar iz Poljan.

Glede razdelitve organizacije na manjše skupine pa smo se dogovorili, da bi organizirali tri skupine, in sicer ločeno za Poljane, Hotovljo ter Žabjo in Srednjo vas. Do realizacije tega sklepa ni prišlo, ker so nas prehiteli decembrski dogodki – poljanska vstaja.

Rudi Robnik in mladinska organizacija OF

Rudi Robnik je bil nekaj let starejši od ostalih mladincev, bil je, poleg Maksa Krmelja, najaktivnejši organizator OF in vstaje v Poljanski dolini. Že od vsega začetka je med ostalim delom pridobival tudi mlade za OF, bil je soustanovitelj naše organizacije, kasneje pa je prevzel druge naloge ob pripravi poljanske vstaje. Z nami pa je še vedno sodeloval in nam pomagal. Med vstajo pa je bil naš komandir.

Tudi Stanka Marolt je bila nekaj let starejša od ostalih mladincev, bila je med prvimi aktivisti OF, jeseni 1941 pa je dobila druge zadolžitve v organizaciji OF in se naših sestankov ni več udeleževala.

Aktivnost mladinske organizacije OF do vstaje

Od ustanavljanja do decembrske vstaje je bila mladinska organizacija zelo aktivna. Razen da smo misel o političnem delovanju za OF ter o vstaji proti okupatorju širili med mladino in drugimi prebivalci, smo zbirali denar za OF, od razpadle jugoslovanske vojske pa vojaško opremo, tako smo dobili več parov čevljev in kosov obleke za opremo mladincev pred odhodom v partizane.

Sami ali v sodelovanju z aktivisti OF smo izvedli tri akcije: Rudi Robnik je prekinil telefonske zveze med Poljanami in Srednjo vasjo ob koncu avgusta; brata Ivan in Mirko Šubic sta izdelala in raznesla letake s parolami OF po Poljanah v mesecu septembru; Franc Tavčar in Tine Rihtaršič pa sta lepila plakate OF v Poljanah v začetku oktobra.

Nemci so sumili, da so v akcijah sodelovali tudi mladinci in konec oktobra aretirali tudi naša člana Franca Tavčarja in Pavleta Rusa. Ker jima krivde niso mogli dokazati, so ju izpustili.

Politične razmere tik pred vstajo

Prisilna selitev prebivalstva je postala dejstvo, svojih namer tudi okupator ni več zanikal, češ da to zahtevajo interesi tretjega rajha. Zaskrbljenost in stiska ljudi je bila velika. Tako stanje je še poslabšala novica, da so slovenske preseljence iz okolice Brežic grdo prevarali, kajti okupator jim je ob selitvi obljubil, da bodo v Nemčiji dobili boljše domove in zemljo, kot jih v domačem kraju zapuščajo, v resnici pa so jih naselili v barake in jim omejili svobodno gibanje. Propagando o boljšem življenju v Nemčiji je okupator širil tudi v naših krajih.

Delo aktivistov OF je postalo pollegalno, izdajalcev ni bilo, še redki okupatorjevi somišljeniki so se v tem času potuhneli, vse več fantov in mož se je odločilo za odhod v partizane.

Prišel je čas vstaje

Dogodki ob koncu novembra in v začetku decembra leta 1941 so se zelo hitro razvijali. Vsak dan smo pričakovali začetek selitve prebivalstva in s tem začetek vstaje. Pred organizatorji vstaje je bila velika in odgovorna naloga: kako voditi vstajo brez izkušenj v vojskovanju in brez vojaškostrokovnega kadra. Zaradi tega smo računali na pomoč partizanskih enot iz drugih krajev, po prvotni zamisli Rašiške čete in Nartnikove skupine, ki sta se tedaj zadrževali v Ljubljanski pokrajini in sta že bili napoteni na naše področje. Ker pa ti dve enoti do 3. decembra še nista prišli na naš teren in z njimi nismo imeli nobene zveze, je vodstvo vstaje sklenilo ustanoviti Poljansko četo, sestavljeno iz prostovoljcev – domačinov. Sklep o ustanovitvi Poljanske čete je organizacija ZK sprejela 6. decembra 1941. Četa, približno dvajset mož, se je zbirala od 12. do 16. decembra pri kmetu Muhi v Vinharjih. Za komandirja čete je bil določen Rudi Robnik.

Ob ustanavljanju Poljsanske čete mi je Matija naročil, da naj naša mladinska organizacija OF v četo pošlje dva ali tri člane – prostovoljce. Mladinci smo Matijevo nalogo obravnavali 7. ali 8. decembra na sestanku naše mladinske organizacije, ki je bil hkrati tudi zadnji sestanek. Za odhod v partizane sta se tedaj odločila Ivan Šubic iz Poljan in Pavle Rus iz Hotovlje, ki sta se četi tudi priključila dne 12. decembra. Drugi mladinci, navzoči na našem zadnjem sestanku, pa smo se obvezali, da bomo v četo odšli takoj, ko bo okupator začel s prisilno selitvijo prebivalstva.

Kurirsko nalogo so zaupali mladinski organizaciji

Maks Krmelj-Matija je 14. decembra potreboval kurirja, ki bi odnesel pošto na javko v Škofjo Loko. Nalogo je zaupal meni (Jožetu Galičiču), pred odhodom mi je povedal, kje je javka in razpoznavno geslo.

Iz Poljsanske doline v Škofjo Loko sem se odpeljal s kolesom, pošto sem skrnil v votli del krmila na kolesu. Okupatorjevih vojakov na poti nisem videl, v Škofji Loki pa jih je bilo veliko in ljudje so mi povedali, da bodo ti vojaki prisilno selili prebivalce Poljsanske doline. Nihče od njih me ni ne ustavil in ne legitimiral in tako sem srečno prišel na javko, ki je bila pri krojaškem mojstru Fajfarju blizu gostilne Plevna. Po izmenjavi gesla in izročitvi pošte me je mojster Fajfar povabil v prostor za delavnico in tam sem se prvič srečal s tovarišico Vlasto (Miro Svetina).

Vlasta je prečitala pismo in se zanimala, kje je Rašiška četa. Po njenem mnenju bi morala biti na območju Poljsanske doline. Vprašala me je, kaj mi je poznanega o spopadu Cankarjevega bataljona z Nemci v Rovtu 12. decembra in kakšnega stanu so fantje in možje iz Poljsanske doline, ki so se pripravljali priključiti partizanom.

Po končanem pogovoru sem se vrnil v Poljsansko dolino in poročal Matiju o izvršeni nalogi.

Prihod Cankarjevega bataljona v Poljsansko dolino

Vodstvo upora za Gorenjsko je Cankarjev bataljon usmerilo v Poljsansko dolino, da pomaga tamkajšnjim aktivistom OF pri vstaji in preprečitvi okupatorjeve nasilne selitve prebivalstva. Na poti v Poljsansko dolino je Cankarjev bataljon v Rovtu postavil zasedo policijski enoti iz Šentvida (pri Ljubljani) in jo uničil.

V Poljsansko dolino je Cankarjev bataljon prišel dne 14. decembra 1941 in zavezal položaje v Valterskem Vrhu in v Bukovem Vrhu. Tedaj so se bataljonu priključile: Rašiška četa, Nartnikova skupina in na novo ustanovljena Poljsanska četa.

Mladinci sodelujejo v partizanski akciji v Poljanah

Skupina partizanov Cankarjevega bataljona pod vodstvom Franca Bička je pozno zvečer dne 18. decembra 1941 prišla v Poljane zaradi prehranjevalne akcije. V združnem skladišču pri Kamnarju so zaplenili žito, katerega je okupacijska oblast prisilno odkupila od kmetov. V tej akciji so sodelovali tudi naši mladinci, ki so v partizane odšli 12. decembra, v Poljanah pa sta se skupini priključila še Ivan Šubic iz Hotovlje in Mirko Šubic iz Poljan. Partizane sta seznanila s krajevno

situacijo in sodelovala v akciji. Mladinci so svetovali komandirju Bičku, naj izvedejo še akcijo na orožniško postajo v Poljanah. Ugotovili so namreč, da se orožniki še niso vrnili iz Kranja od pogreba policistov, ki so padli v boju s Cankarjevim bataljonom v Rovtu 12. decembra. Predlog je bil sprejet, partizani so vdrli v orožniško postajo v župnišču v Poljanah, zaplenili več kosov orožja in municije, okrog deset uniform ter drug material, uporaben za partizane, ostalo pa so uničili. Zaplenjene uniforme so partizani uporabili pri akciji na zapore v Škofji Loki dne 21. decembra 1941.

Po opravljeni akciji je večina partizanov pod Bičkovim vodstvom odpeljala zaplenjeni material v Valterski Vrh, ostali tovariši, med njimi tudi naši mladinci, ki so sodelovali v akciji, in še nekateri, ki so se jim pridružili med potjo, pa so šli skozi Hotovljo do kmeta Hotovnika in naprej v Valterski Vrh.

Fantje in možje iz Poljan in okoliških vasi gredo množično v partizane

Prisotnost Cankarjevega bataljona v Poljanski dolini, njegova velika zmaga proti Nemcem v Rovtu, aktivnost organizatorjev OF in vstaje ter splošni odpor tamkajšnjega prebivalstva proti nasilni selitvi so vplivali na fante in može, da so v dneh od 18. do 23. decembra 1941 množično odšli v partizane. V tem času se je partizanom pridružilo tudi enajst članov mladinske organizacije. Večina se je priključila četi Jaka Bernarda, nekaj njih pa Bičkovemu vodu. S prihodom novih vstajnikov se je Cankarjev bataljon številčno več kot potrojil in zaradi tega je bila potrebna njegova reorganizacija in priprava na spopad z okupatorjem, ki je bil tedaj že neizbežen.

Partizanska prisega

Triindvajsetega decembra 1941 so nas novince, ki smo se zadrževali v Bukovem Vrhu, obvestili, da nas bo obiskal Stane Žagar, član glavnega štaba partizanskih enot Slovenije, ki bo imel govor in nas zaprisegel. Povabili so nas v hlev kmeta Dolinca v Bukovem Vrhu. Govor Staneta Žagarja je bil vsponduden in navdušujoč. Nekateri kmetje z govorom niso bili zadovoljni, ocenili so ga za preveč boljševiskega. Za govorom je sledila slovesna partizanska prisega, toda še prej so nas opozorili, da tistemu, ki se ne strinja s partizansko borbo, ni treba priseči in gre lahko brez posledic domov. Novinci, zbrani v Valterskem Vrhu, pa so prisegli že dopoldan.

Reakcija okupatorja na dogajanje v Poljanski dolini

Iz strahu pred napadom Cankarjevega bataljona so se nemški orožniki 17. decembra umaknili iz Poljan v Škofjo Loko. Kljub temu pa je bil okupator dobro obveščen o revolucionarnem vrenju v Poljanski dolini in zato je načrtoval zadušitev vstaje. V Škofji Loki so pripravili veliko ofenzivo proti Cankarjevemu bataljonu, z obljubami in grožnjami so v začetku svoje akcije hoteli odvojiti vstajnike – domačine od Cankarjevega bataljona, s posebnimi letaki so jih vabili, naj zapustijo komuniste, ki so jih zapeljali, naj spregledajo zmoto, dokler je še čas, in naj se vrnejo na domove, kjer se jim ne bo nič hudega zgodilo. Nato je sledila grožnja, da bo v nasprotnem primeru vas Hotovlja požgana, žene in otroci pa bodo izseljeni.

Istočasno so objavili še novico, da je prisilna množična selitev prebivalstva Poljanske doline začasno ustavljena. To je bila že prva velika zmaga.

Obljube in grožnje okupatorja v začetku akcije niso bile uspešne, nekaj več odziva pa je bilo po ofenzivi 27. in 28. decembra, ko je več mož-kmetov zapustilo Cankarjev bataljon. Začela se je velika okupatorjeva ofenziva.

Obrambni boji Cankarjevega bataljona

Četrtek 25. decembra 1941:

Četa Jaka Bernarda, v kateri so bili člani mladinske organizacije OF, je zasedla položaje na desni strani Poljanske Sore od vasi Predmost na severozahodni strani do Podpečnikarjevega ovinka na vzhodni strani. Naloga čete je bila preprečiti sovražniku prehod čez most in brv iz Poljan na desno stran reke.

V četi je tedaj veljalo načelo, da so za vsako akcijo zbirali prostovoljce in tako smo se mladinci javili v akcijo, čeprav še nismo bili vsi oboroženi. Dodeljeni smo bili skupinam (desetina ali vod) kot kurirji ali pa kot prenašalci municije; spominjam se, da sem bil skupaj s še dvema našima mladincema dodeljen v skupino, ki jo je vodil Tine Rihtaršič iz Poljan. Več skupin je odšlo na položaje od kmeta Skoblja v Bukovem Vrhu, pri katerem se je tedaj zadrževala Bernardova četa, in sicer zvečer 24. decembra. Šli smo skozi Kremenik do kmeta Muha v Vinharjih, kjer smo zvedeli, da so Nemci že zasedli Poljane. Zaradi tega smo previdno in neopazno še ponoči zasedli položaje. Naša skupina je imela položaj pri hiši Podbregarjevih v Predmostu, bili smo zadnji na zahodni strani četnih položajev in naša naloga je bila napasti sovražnika, če pride iz smeri Gorenje vasi.

Ob svitanju 25. decembra smo zaslišali ropot sovražnikovega motorja, prihajal je iz smeri Škofje Loke, po kratkem postanku v Poljanah je nadaljeval vožnjo proti Gorenji vasi. Ko je pripeljal na Marušnikov ovinek na nasprotno stran naše zasede, smo ga napadli. Zaradi mraka zadetek ni bil uspešen, motoristu je uspelo zapeljati se v kritje prve hiše v vasi Dobje. Zatem so Nemci iz Poljan poslali svoje patrole v smer našega streljanja. Patrole Nemcev so takoj, ko so prišle iz kritja hiš v Poljanah, napadle skupine partizanov iz položaja hriba Planince za vasjo Hotovlja, in boji so se začeli.

Naša skupina je po napadu motorista zapustila prvotni položaj v Predmostu in se pridružila skupinam na Planinci, od koder smo skupaj napadali sovražnika, ki je prihajal iz Poljan. Obstreljevali smo tudi osnovno šolo v Poljanah, iz katere je napadal sovražnik. Vse sovražnikove napade in izpade iz Poljan smo uspešno odbijali in obvladovali položaj vse do noči.

Tega dne so bili hudi boji vzhodno od Poljan z nemškimi silami, ki so prihajale v pomoč napadeni postojanki v Poljanah. Sovražnikova vojska je prihajala z avtobusi, katere pa so partizanske zasede s hriba Kucel in Planince napadli na Podpečnikarjevem ovinku – to je bil oster ovinek na tedanji cesti pred Poljanami.

Nemci so imeli v tem napadu več žrtev, kljub temu pa jim je uspelo, pod zaščito avtobusov in gozda, priti do Poljan, na pomoč jim je prišel tudi oklopni avtomobil. Boji so se končali zvečer istega dne. Partizani so Nemcem preprečili prehod čez reko Poljansčico. Smrtnih žrtev v naši četi ni bilo, le eden je bil ranjen. Po končani bitki se je celotna naša četa umaknila v Bukov Vrh.

P e t e k 2 6 . d e c e m b r a :

Četa Jaka Bernarda je zasedla in s patrolami kontrolirala strateške točke na območju Bukovega Vrha, in sicer: od cerkve do vrha Pasje ravni ter od kmeta Rugarja do kmeta Skoblja, in čakala na napad sovražnika.

Nemci so tega dne dovažali v Poljansko dolino nove vojne enote in z izvidniškimi točkami preiskovali teren ter ugotavljali, kje so partizanski položaji. Napadali niso, tudi terorja nad prebivalci niso izvajali. Večina naših mladincev je bila na položajih s skupino iz prejšnjega dne in z enakimi nalogami, mene pa je komandir Bernard določil za kurirja v drugi skupini, ki je bila določena, da zasede položaj na vrhu Pasje ravni in tam ostane tudi ponoči.

Na pot smo odšli v petek popoldne, takoj ob prihodu na vrh Pasje ravni smo si ogledali položaj, zbrali mesto zasede in se utaborili v hiši kmeta z domačim imenom »Pasji kralj«. Prvo poročilo o stanju na Pasji ravni sem še isti večer odnesel nazaj komandirju čete Bernardu.

S o b o t a 27. d e c e m b r a :

Zjutraj so Nemci s številnimi policisti in orožniki iz stalnih in začasnih postojank v Poljanski dolini obkolili Cankarjev bataljon in stiskali obroč okrog njega. Bernardova četa je zasedla položaje kot prejšnji dan na območju Bukovega Vrha.

Naša skupina na vrhu Pasje ravni je že ob svitanju slišala ropot avtomobilskih motorjev in opazila zbiranje večjega števila sovražnikovih vojakov okrog cerkve na Črnem Vrhu. Sklepali smo, da je sovražnik prišel čez italijansko zasedbeno območje, resničnost naših domnev pa so potrdili kasnejši dogodki. O vsem, kar smo videli in ugotovili, sem šel takoj poročat komandirju Bernardu in on nam je v pomoč dodelil desetino borcev in dal nalogo – povelje: napasti sovražnika in ga zadržati. Po okrepitvi je naša skupina na vrhu Pasje ravni štela okrog dvajset mož. Zasedo smo postavili tako, da ni bilo v snegu vidnih naših sledi, iz smeri, iz katere je prihajal sovražnik.

Kolona Nemcev je iz Črnega Vrha odšla okoli desete ure, do naših položajev je prišla malo pred dvanajsto, njeno predhodnico je presenetila naša zaseda in jo uničila, padlo je sedem ali osem sovražnikovih vojakov. Po kratkem predahu je glavnina nemške kolone začela obkoljevati našo skupino in jo s tem prisilila k umiku. O tem, kaj se je zgodilo na Pasji ravni, sem takoj tekel poročat komandirju Bernardu, katerega sem našel pri Skobljevi bajti, ko je razporejal rezervni vod partizanov na položaj. Po mojem poročanju je odredil umik naše skupine do Skobljeve bajte. Enako odredbo je dal tudi za skupino na položaju pri cerkvi v Bukovem Vrhu. Prispeli skupini je zatem Bernard razporedil na položaj na grebenu za Skobljevo bajto, kjer je že bil rezervni vod partizanov.

Nemcem je bila z našim umikom za nekaj časa odprta pot. Prihajali so iz treh smeri: od cerkve v Bukovem Vrhu, iz smeri Kremenika in z vrha Pasje ravni. Na križišču poti jugovzhodno od Skobljeve bajte so se kolone sovražnika združile in pripravile za napad. Njihov končni cilj je bila Skobljeva domačija, kjer je bil štab Bernardove čete in neoboroženi vstajniki iz Poljanske doline.

Odločilni boj se je začel

Sovražnik je bil v veliki premoči tako po številu vojakov kot po oborožitvi, geografski položaj pa je bil za nas partizane ugodnejši. Nemci so začeli z napadom okoli dveh popoldne, napadali so srdito, za vsako ceno so hoteli priti do Skobljeve bajte. Partizani smo odločno in še bolj srdito branili svoje položaje, kajti zavedali smo se, da če sovražnik prebije našo obrambno linijo, bo to prineslo Bernardovi četi in večini poljanskih vstajnikov nepopravljive posledice.

Med bitko sem opravil dve kurirski nalogi: V intendanco čete, ki je bila pri kmetu Skoblju, sem odnesel naročilo komandirja Bernarda, naj neoboroženi partizani na položaje prinesejo rezervno municijo ter bombe. In drugo: ugotoviti sem moral, kakšno je stanje v skupini partizanov na položaju za kmetom Ruparjem, oziroma če Nemci prodirajo iz doline in kako daleč so že.

Na tem položaju Nemci niso napadali, ampak so le čakali v zasedi. Medtem pa so bili boji pri Skobljevi bajti vse hujši. V teh bojih so Nemci Skobljevo bajto zažgali. Po zadnjem odbitem nemškem napadu, bil je že mrak, smo iz sovražnikovega položaja zaslišali vzklik v slovenskem jeziku: »Prokleti komunisti, al ste močni!« Zatem je v zrak poletela sovražnikova signalna raketa ter naznanila konec napada.

S tem je Bernardova četa izbojevala odločilno bitko med Poljansko vstajo. Po kasnejšem pregledu bojišča smo našli devet mrtvih sovražnikov, ki so ležali tako blizu naših položajev, da jih Nemci ob umiku niso mogli odnesti s seboj. V tej bitki je padel tudi nemški oficir.

Na naši strani pa smo imeli tri žrtve, med njimi je bil tudi naš mladinec Ivan Šubic iz Poljan, padel je pri umiku s položaja ob cerkvi v Bukovem Vrhu. Bil je prva žrtev iz naše mladinske organizacije OF.

Največ zaslug za našo zmago v tej bitki je imel komandir čete Jaka Bernard, ker je kot izkušen vojak – oficir pravočasno ugotovil glavno smer sovražnikovega napada, pravočasno in za nas na ugodnem kraju organiziral dovolj močno obrambo, med bitko pa s svojo osebnostjo in junaštvom vplival na borce, predvsem na poljanske vstajnike, da so vzdržali tako velik pritisk sovražnika.

Umik Cankarjevega bataljona iz Poljanske doline

Kljub naši za tedanje razmere veliki zmagi nad sovražnikom je postal položaj v Poljanski dolini za nas partizane neugoden. Bili smo obkoljeni, spraševali smo se, kako se prebiti iz obroča, kaj bo, če ostanemo na dosedanjem območju. Vse to so bila vprašanja brez pravega odgovora. Nekateri kmetje – družinski očetje so že obupovali nad našo borbo in se pripravljali na odhod domov, kar so ob premiku čete tudi storili. Mladinci, člani mladinske organizacije OF, nismo kolebali, vsi smo ostali zvesti dani partizanski prisegi. Zaradi takega stanja se je naše vodstvo odločilo za umik obkoljenega bataljona v edino možno smer proti vzhodu.

Bernardova četa je od kmeta Skoblja odšla malo pred polnočjo 27. decembra v Valterski Vrh, kjer smo se priključili prvi četi in štabu bataljona. Nato smo vsi skupaj nadaljevali pot mimo zaselka Staniše in Šefert, kjer smo šli čez Poljansko Soro in cesto dalje v vas Sopotnico, do vasi Tomaž in Bukovice, tu smo prešli cesto in Selško Soro ter naprej do zaselka Mohor, od tam pa v vas Dražgoše, kamor smo prišli zgodaj zjutraj prvega dne leta 1942.

Poljanski mladinci v Dražgošah in v dražgoški bitki

Po reorganizaciji Bernardove čete je bilo nekaj poljanskih mladincev dodeljenih Bičkovemu vodu, večina pa Pečnikovemu vodu, ki je bil nameščen v Prosvetnem domu v Dražgošah. Razmere pred bitko so bile za tisti mrzli zimski čas kar dobre – bili smo na toplem, hrano smo dobivali v rednih obrokih, Nemci nas niso napadali, vendar se je prekmalu izkazalo, da je to tišina pred viharjem.

Največ časa smo tedaj porabili za politično in vojaško vzgojo, politična vzgoja je bila organizirana za vse skupaj, za mladince, ki še niso odslužili vojaškega roka, pa so organizirali dodaten vojaški pouk in nas učili uporabljati orožje: puške, bombe, mitraljeze. Dali so nam navodila, kaj mora borec vedeti in storiti v posameznih oblikah partizanske borbe. Teoretični del pouka je bil v dvorani Prosvetnega doma, praktični del pa na poti iz Dražgoš proti Pečem. Podnevi smo se vojaško-politično vzgajali, ponoči pa smo šli nekajkrat tudi v prehranjevalno akcijo v Kropo in Podnart po moko, sladkor in druga živila.

Vaščani Dražgoš so nas sprejeli prijateljsko, čeprav so želeli, da bi partizani čimprej odšli iz vasi, kajti bali so se posledic, ki bi nastale, če bi v vasi prišlo do borbe med Nemci in partizani. Tedaj je zapadlo skoraj pol metra novega snega in pritisnil je še hujši mraz.

Iz smeri Selške doline so v noči od 8. na 9. januar 1942 Nemci v obliki podkve obkolili Cankarjev bataljon v Dražgošah. Napadati pa so začeli dopoldne 9. januarja. Spominjam se, da sem bil od polnoči naprej dežurni v Prosvetnem domu in tedaj je komandir čete odredil stanje pripravljenosti. Naše patrole, ki so se proti jutru vračale s terena, so poročale, da Nemci po dolini do vasi Rudno dovažajo vojaštvo, videli so namreč vožnjo avtomobilov z zasenčenimi lučmi. Drugih sprememb do takrat ni bilo.

Zjutraj 9. januarja je Pečnikov vod, v katerem so bili naši mladinci, zasedel položaje okrog cerkve v Dražgošah. Nemci tega dne do naših položajev niso prišli, pač pa so nas in cerkveni zvonik obstreljevali s topovi in minometi. Okoli dvanajstih smo partizani na položajih dobili zameno in ukaz, da smo odrejeni v rezervo. Ponovno smo nekateri mladinci šli v akcijo pozno zvečer, vodil nas je Rudi Robnik, zasledovali smo nemško patrolo, ki je prišla od kmeta Novaka po gozdu v zahodni del Dražgoš. To patrolo smo izsledili, napadli in jo prisilili k umiku. Pozno ponoči je komandir čete Bernard razporedil del Pečnikovega voda, v katerem so bili naši mladinci, na položaj ob poti, ki vodi iz vasi Rudno v Dražgoše. Na tem položaju smo ostali do jutra naslednjega dne, nakar so nas odredili v rezervo.

Naši mladinci v zasedi na Jelovici

Drugega dne dražgoške bitke je med 9. in 10. uro dopoldne komandir čete iz rezerve zbral desetino, večinoma naših mladincev, za zasedo na Jelovici – Trnovec, poldrug kilometer od gornje postaje Rudenske tovarne žičnice. Za komandirja desetine je določil Iveta Šubica (slikarja), za kurirja pa Jožeta Galičiča. Pred odhodom desetine je komandir Bernard naročil, da, dokler bo kdo od nas živ, Nemci ne smejo priti z Jelovice v Dražgoše, meni kot kurirju pa je še posebej ukazal, da moram takoj priti poročat o prisotnosti Nemcev na Jelovici, v vsakem primeru pa zvečer.

Iz Dražgoš smo odšli okoli desetih, vodil nas je komisar čete Jože Krajc-Žakelj, ki nam je določil kraj zasede na pregaženi poti Kališnik–Lipniška planina. Snega je bilo takrat na Jelovici več kot meter, pritiskal je tudi hud mraz. Zasedo smo postavili tako, da v snegu nismo pustili sledi, ki bi nas izdale sovražniku. V zasedi smo kljub hudemu mrazu ostali do noči, nakar smo se umaknili v kočo gozdnih delavcev, ki je bila v neposredni bližini mesta zasede. Iz kočice sem šel poročat o stanju na Jelovici komandirju Bernardu, našel sem ga v štabu bataljona na Pečeh. Komandirja je najbolj zanimalo, ali so Nemci na Jelovici, in ko sem odgovoril, da niso, mi je dejal, naj počakam zunaj, dokler ne bo končan sestanek štaba. Po

končanem sestanku mi je Bernard povedal, da bataljon ostane še en dan v Dražgošah, naša desetina pa na Jelovici, ponovil je povelje, ki ga je izdal desetini ob odhodu na Jelovico, poslal me je k intendantu, kjer sem dobil dva hlebca kruha, ki sem ju odnesel ostalim – desetini na Jelovico.

Navsezgodaj zjutraj tretjega dne dražgoške bitke je naša desetina odšla v zasedo. Zaskrbljeni smo čakali in premišljevali, kaj bo z nami, če na Jelovico pridejo Nemci, kajti po grmenju topov v Selški dolini smo sklepali, da je borba v Dražgošah huda in se lahko zgodi marsikaj.

Kmalu po dvanajsti uri je do naših položajev prišel kurir z naročilom komandirja Bernarda, naj spremenimo mesto zasede in jo znova postavimo na primernem mestu v bližini Mošenjske planine. Ukaz smo izvedli in zasedo postavili na odcepu poti za kočo na Mošenjski planini. Bili smo dva dni neprestano na položajih, zato so nas kasneje v zasedi zamenjali tovariši iz Bičkovega voda.

V zasedi na Jelovici je bila le približno polovica poljanskih mladincev, ostali mladinci iz Pečnikovega voda so bili vse tri dni bitke na položajih v Dražgošah, trije ali štirje mladinci, ki so bili v Bičkovem vodu, pa so bili na položaju nad zaselkom Jelenšče (Bičkova skala).

Po končani dražgoški bitki sta Pečnikov in Bičkov vod prišla na Mošenjsko planino in tako smo se 12. januarja spet srečali z večino poljanskih mladincev.

Bitka na Mošenjski planini

Dne 13. januarja je oddelek nemške policije na smučeh (to je bil do tedaj prvi primer, da je sovražnik nastopil na smučeh) obkolil kočo na Mošenjski planini. Uspelo mu je zato, ker je na smučeh lahko obšel našo zasedo, ki je bila ob pregaženi poti iz Lipniške na Mošenjsko planino. Napad se je začel kmalu po 13. uri, na izhodu iz kočice so napadli našo desetino, ki je imela nalogo zamenjati tovariše v zasedi ob poti iz Lipniške planine. Trenutek zatem so Nemci začeli streljati v kočico z vseh strani. Prišli so že tako blizu, da so za kočico lahko metali ročne bombe. Presenečenje je bilo veliko, partizani na obrambo nismo bili pripravljani. Med napadom smo bili vsi poljanski mladinci v kočici, več, med njimi tudi Ivan Šubic iz Hotovlje in jaz, v zgornjih prostorih. Ob streljanju smo bili močno začuden, kaj se dogaja, kajti krogle so prebijale stene kočice in švigale mimo nas.

Presenečenje je trajalo le kratek čas, kajti vodnika voda Biček in Pečnik sta takoj organizirala protinapad. Prvo povelje se je glasilo: iz zgornjih prostorov vsi v pritličje in streljajte iz kočice proti gozdu v vse možne smeri. S tem ukrepom je bil sovražnik zadržan, da ni prišel v kočico. Takoj zatem smo poizkusili priti iz kočice skozi glavni izhod. Vodnik Pečnik je ležal na tleh pri vratih, vrgel skozi vrata ročno bombo in nam ukazal, naj gremo ven, vendar je pobeg uspel le nekaterim, nekaj pa jih je obležalo mrtvih na verandi kočice.

Pri begu iz kočice smo med prvimi bili poljanski mladinci, spominjam se pretresljivega dogodka, ko sva Ivan Šubic in jaz prišla na verando kočice, in tam zagledala ležati mrtve soborce, za nama sta tekla Mirko Šubic in Ciril Golja, ki sta bila na verandi zadeta. Tudi vodniku Bičku se je med prvimi posrečilo prebiti se iz kočice, pri hlevu je dobil kramp in z njim prebil steno na zadnji strani kočice in s tem napravil zasilni izhod. Tako so skozi ta in delno skozi glavni izhod prišli še ostali tovariši in zasedli položaje ob kočici. Že od vsega začetka napada je sovražnik močno pritiskal na severozahodni strani kočice. Tu je bila razdalja med kočico in gozdom najkrajša, položaj za partizane pa zelo neugoden, obramba je bila

mogoča le iz podstrešja koč, zato se je moral del borcev vrniti v koč in se od tam upirati napadalcem. V bojih na tem položaju je sodeloval in padel kot pomočnik mitraljezca naš mladinec Stanko Oman.

Prve sovražnikove napade smo odbili, vendar z velikimi žrtvami, Nemci pa so medtem zasedli položaje ob robu gozda in nas držali obkoljene v koči in okoli nje. Med našimi in nemškimi položaji je bil pašnik – čistina – pokrit z meter in pol debelo snežno odejo, čez katero niso mogli Nemci do koč, partizani pa ne do gozda. Taka situacija je ostala vse do našega preboja obroča v prvih urah naslednjega dne. Poleg teh težkih in brezizhodnih razmer je pritiskal še zelo hud mraz, že dopoldne tega dne je toplomer na verandi koč kazal več kot minus 30 stopinj mraza.

Naš položaj je postajal vse težji, vsak poskus preboja iz sovražnikovega obroča se je končal neuspešno in imeli smo vedno več mrtvih in ranjenih tovarišev. Rešitev smo videli le v pomoči partizanov, ki so bili v koči na Kališniku, nismo pa jih mogli obvestiti, v kako veliki nevarnosti smo.

Tovariši, ki so bili v zasedi na pregaženi poti iz smeri Lipniške planine v dogovorjenem času, niso dobili zamene, streljanje iz smeri Mošenjske planine pa so slišali. Da bi ugotovili, kaj se dogaja, so v smer koč poslali patrolo, katero pa so Nemci v bližini koč napadli in se je morala umakniti. Ob vrnitvi patrole do mesta zasede so tovariši menili, da so se partizani iz koč na hitro umaknili in da so koč zasedli Nemci. Zaradi takih domnev so možje iz zasede odšli na Kališnik, se tam priključili glavnini bataljona in poročali, da so na Mošenjski planini Nemci.

Zaradi nejasnosti položaja in da ugotovi dejansko stanje na Mošenjski planini, je komandir čete Jaka Bernard tja poslal kurirja, našega mladince Donata Demšarja. Donatu se je uspelo vrniti skozi sovražnikov obroč, v koč je prišel po pregaženi poti že v večernem času. Vodnika Biček in Pečnik sta pripravila poročilo o stanju v koči in okolici ter predlog načrta o pomoči tovarišev iz Kališnika. Poročilo je prenesel kurir Donat nazaj na Kališnik komandirju Bernardu. Vodnik Biček je Donata pred odhodom iz koč opremil s svojo zaščitno belo haljo, da bi bil manj opazen za sovražnika. Vest, da je prišel kurir iz Kališnika in da pride od tam tudi pomoč, je hitro popravila razpoloženje med borci v koči, vendar pa pomoči v dogovorjenem času ni bilo. Kurirju Donatu je sicer uspelo priti skozi sovražnikov obroč, vrnil se je srečno tudi nazaj v koč na Mošenjski planini, a s slabo novico, da pričakovane pomoči ne bo, ker tovarišev ni več našel na Kališniku, kjer so bili prej, in zato obvestila ni mogel predati. Drugi dan smo zvedeli, da je komandir čete Bernard poslal pomoč nam, ki smo bili obkoljeni na Mošenjski planini, vendar zaradi visokega snega in Nemcev tovariši niso uspeli priti do naše koč. Ko smo to zvedeli, nam je ostalo le še zadnje upanje na rešitev, in sicer da se bodo Nemci zvečer umaknili, kot so to storili prejšnje dni v Dražgošah. »Treba bo vzdržati do noči, noč nas bo rešila kot že večkrat prej,« smo tolažili drug drugega v obkoljeni koči. Toda nastopila je noč, sovražnik pa se ni umaknil. Kljub temu smo se poskušali prebiti iz obroča pod zaščito noči, ni nam uspelo ne pri prvem in ne pri drugem poizkusu, vse zaman, imeli smo le nove ranjene tovariše.

Naš položaj je postajal vse težji – noč se je nagibala v drugo polovico, a Nemci so še vedno vztrajali na položajih. Poleg vseh ostalih težav nam je začelo primanjkovati municije in vodnik Pečnik nam je tedaj prvič dejal, da je položaj brezupen in predlagal, da se kljub temu borimo do konca, zadnji naboj pa naj vsak prihrani za sebe, kajti živi se sovražniku ne smemo predati. Vodnik Biček se s tem predlogom ni strinjal, v začetku je nekaj godrnjal sam zase, nato pa na glas rekel: »Za to bo še čas, poskusimo priti iz obroča še na drugem kraju, fantje prostovoljci,

gremo!« Takoj za tem smo šli za vodnikom Bičkom, bilo nas je pet ali šest fantov, večina poljanski mladinci, peljal nas je na severovzhodno stran koč, pokazal smer in odredil: »Tu bomo napravili gaz do gozda, globoko, da nas sovražnik ne bo videl!« Začel je teptati sneg. Pri delu gazi smo morali lomiti snežno skorjo, ki je bila približno na meter visokem snegu, nad skorjo pa je bilo še pol metra suhega snega, ki pa nam ni delal težav. Gaz smo delali tako, da smo lomili snežno skorjo in teptali sneg z nogami, koleni, komolci ter kopitom puške, pri tem delu smo se menjavali, zlasti na čelu. Ko smo z gazjo prišli do grebena – že blizu gozda, smo opazili, da se pod smreko nekaj premika. O tem smo obvestili Bička, ki je prišel do nas z mitraljezcem in kurirjem Donatom, katerega je poslal v beli halji naprej do prve smreke, Donat pa je ugotovil, da smo prišli do bivših nemških položajev. Po streljih Nemcev se je dalo sklepati, da so v tem času spremenili položaje, za nas pa je bila končno odprta pot iz koč in njene okolice. Na istem mestu, kjer je bil prej nemški položaj, je Biček postavil zasedo z mitraljezcem, njegovim pomočnikom in menoj, drugi tovariši pa so odšli v koč po prtjago. Žalosten sem ugotovil, da sem ostal brez vsega, moj nahrbtnik z vsem, kar sem imel, je namreč ostal v Dražgošah.

Umik iz Mošenjske planine

Minute v zasedi so nam le počasi minevale, negotovost je bila velika, nismo vedeli, kje so Nemci, slišali smo njihovo streljanje južno od nas v hribu, občasno se je s smrek usipal sneg, kar bi lahko pomenilo, da se sovražnik vrača. Mraz je bil že sam po sebi zelo hud, še bolj pa smo ga občutili, ker se nismo smeli premikati. Končno smo zagledali našo kolono, ki je prihajala iz koč po gazi, ki smo jo prej naredili, vsi skupaj smo zdaj odšli v gozd in pri tem gazili po celem snegu in iskali pregaženo pot iz Lipniške planine na Kališnik. Ko smo po dolgem času našli pot, smo po njej odšli naprej na Kališe – kamor smo prišli zjutraj dne 14. januarja 1942. Tam smo se priključili prvi četi Cankarjevega bataljona. Bili smo na koncu svojih moči, borba, negotovost, lakota in mraz so napravili svoje – v tem relativno kratkem času za normalne razmere – smo se tako spremenili na zunaj, da smo se sicer dobri znanci prepoznavali le po glasu.

Dan v snegu in mrazu

Po kratkem postanku na Kališniku je ves bataljon krenil na pot, kam gremo nam niso povedali, zato smo mislili, da gremo v katero od planinskih postojank, kjer se bomo vsaj malo ogreli in odpočili. Zgodilo se je nasprotno, prav kmalu smo zavili s poti, gazili cel sneg in se ustavili sredi gozda, kjer nam je vodnik Pečnik pojasnil, da tu ostanemo do noči, ker je situacija na Jelovici taka, da se ne moremo umakniti nekam v zaprt, topel prostor. Zaradi varnosti, da ne bomo vsi na enem mestu, če pridejo Nemci, smo se razmestili na malo širšem območju, vodstvo pa nam je priporočilo, naj se čimveč gibljemo, da ne zmrznemo, kajti mrz ta dan še ni popustil. Proti večeru so nas ponovno zbrali, spregovoril nam je eden od štaba bataljona, sedaj se ne spominjam več dobro, ali je bil to Stane Žagar ali Jože Gregorčič. Najprej je govoril o naši veliki zmagi nad Nemci v Dražgošah, nato pa je nadaljeval, da so kljub temu sedanje razmere take, da bataljon ne more več ostati skupaj in zaradi tega ga bomo razdelili na pet manjših edinic, ki bodo odšle v razne kraje Gorenjske in tam prezimile, spomladi pa bodo nadaljevale

borbo proti okupatorju. Dal nam je še možnost, da se vsak sam odloči, kateri skupini se bo priključil. Dovolil je tudi, da če bo situacija na Gorenjskem prehuda, se lahko skupina ali posameznik zateče čez mejo v Ljubjansko pokrajino. Vsi poljanski mladinci smo se odločili, da se priključimo skupini, ki bo odšla na območje Poljanske doline.

Umik iz Jelovice – vrnitev v Poljansko dolino

Jelovico smo zapustili vsi skupaj, razen dveh skupin, ki sta odšli proti Bohinju, zvečer dne 14. januarja 1942. Na previsu poti v Selško dolino smo opazovali, kako dogorevajo Dražgoše. Šli smo mimo zaselka Jelenšče na Mohorja, naprej na Križno goro in nazaj v Sotesko pod Lubnikom, kjer smo šli čez cesto in Selško Soro in od tu v hrib do kmeta Podlubnikarja, naprej v Sopotnico, Gabrško Goro, skozi Javorje na Malenski Vrh, v Žetino, Črni kal pod Blegošem. Vso to pot smo se umikali Nemcem, ki so nas zasledovali, v borbo z njimi pa se nismo spuščali na prošnje kmetov, ki so nam dali zatočišče. Na Črnem kalu smo se namestili v opuščene barake starojugoslovanske vojske. Naše vodstvo je sklenilo: Če Nemci zdaj pridejo za nami, jih bomo napadli. Komandir čete Bernard je že določil naš položaj in razporedil straže. Sovražnik pa, kot da bi vedel za naše načrte, ni šel za nami.

Na Črnem kalu se je še istega dne, 20. januarja, poljanska skupina – štela je okoli 80 mož – razdelila na štiri skupine. Poljanski mladinci smo bili dodeljeni: sedem v Peternelovo, trije pa v Robnikovo skupino. Zvečer so skupine odšle vsaka v svojo smer, le Peternelova in Robnikova skupina sta odšli skupaj. Od vseh se je tu poslovil komandir čete Jaka Bernard, ki je šel s Selško skupino.

Robnikovi in Peternelovi skupini je bil določen teren na desni strani Poljanske doline, iz Črnega kala smo šli na prvo ravan pod Blegošem h kmetu Podblegošniku, od tu v Karlovško grapo, vas Brda ter naprej v Srednjo vas, tam smo prečkali cesto in na Poljanski Sori naredili zasilno brv ter preko nje odšli v zaselek Bačne. Tu sta se skupini ločili: Robnikova skupina je odšla h kmetu Muha v vas Vinharje, Peternelova pa h kmetu Planišku v vas Kremenik.

Tragedija v Vinharjih in dan v Planiškovem gozdu

Robnikova skupina je h kmetu Muha prišla zjutraj 21. januarja in se namestila v hlevu. Nemci so jo skriti v neposredni bližini pričakali, obkolili in napadli. Boj je bil kratek, pri preboju iz hleva je padlo šest tovarišev, med njimi tudi dva člana naše mladinske organizacije: Donat Demšar in Franc Petrič, vodja skupine Rudi Robnik pa si je vzel življenje sam. Kmetijo so Nemci zažgali, domače pa izselili.

Peternelova skupina, v kateri je bilo še sedem preostalih naših mladincev, je h kmetu Planišku prišla skoraj istočasno kot Nemci. Le budnost domačih nam je omogočila, da smo se še pravočasno umaknili pred sovražnikovo obkolitvijo. Umaknili smo se proti severu čez greben v gozd, domači pa so za nami v snegu zabrisali sledi.

V gozdu smo ostali vse do noči, v snegu, mrazu, do skrajnosti izčrpani, lačni in ozebli, gledali smo, kako gori Muhova domačija v Vinharjih, poslušali kričanje Nemcev okrog nas in se zaskrbljeni spraševali, kaj bo, če nas Nemci odkrijejo. K sreči pa se to ni zgodilo.

Razpust Peternelove skupine – začasen konec vstaje

Pozno popoldne 21. januarja 1942, ko so Nemci še preiskovali hiše in gospodarska poslopja v Kremeniku ter nas iskali, je komandir naše skupine Pavle Peternel objavil, da je nastala za nas skoraj brezupna situacija: čez mejo v Ljubljansko pokrajino ne moremo, ker je meja močno zastražena, kmetje se nas ne upajo sprejeti, ker se bojijo sovražnikovega terorja, v gozdu pod milim nebom brez hrane in v tako hudem mrazu tudi ne moremo ostati, tako da nam ostane le še možnost, da vsak sam za sebe poišče zatočišče za preživetje preko zime, spomladi pa bi se ponovno zbrali in nadaljevali boj proti sovražniku. Zahteval je, da mu predamo naše orožje in municijo, nakar je vse skupaj zakopal v sneg v neposredni bližini.

Pod vplivi dogodkov zadnjih dni, razočarani, do skrajne meje utrujeni, lačni in prezeblji smo zadnji še živi mladinci zvečer tega dne odšli iz Planiškovega gozda vsak proti svojemu domu – vstaja je bila začasno za nas končana, in to, kakor po naključju, prav v tistih krajih, kjer se je pred mesecem dni začela.

V vojaškem smislu gledano so zmagali Nemci, v politično-moralnem pa smo bili zmagovalci vstajniki – Cankarjev bataljon, kajti s svojo odločnostjo upreti se napadalcu in z akcijami proti njemu smo pokazali in dokazali, da hočemo na svoji zemlji ostati svoji gospodarji s svojo kulturo in maternim jezikom. Tega tudi Nemci niso mogli prezreti: ustavili so množično nasilno selitev prebivalstva Gorenjske. Vstaja in akcije Cankarjevega bataljona so vplivale tudi na hitrejši nadaljnji razvoj partizanskega gibanja po Sloveniji.

Prispevek poljanskih mladincev v pripravah in izvedbi vstaje je bil velik: med prvimi smo se povezali z OF, ustanovili svojo mladinsko organizacijo OF, v kateri smo se vzgajali in pripravljali na vstajo, v odločilnem trenutku nas je od skupnega števila 18 prostovoljno odšlo v partizane 14 članov in s seboj pritegnilo še nekaj drugih do tedaj neorganiziranih mladincev. Med vstajo smo se udeležili vseh večjih bitk Cankarjevega bataljona: V Poljanah, na Pasji ravni, pri Skoblovi bajti, v Dražgošah, na Mošenjski planini, kjer smo bili med tovariši, ki so naredili gaz-rov v snegu skozi sovražnikov obroč, in končno smo bili pri tragediji pri kmetu Muha v Vinharjih. V teh borbah je padlo sedem naših članov, kar je polovica sodelujočih v vstaji. To so bili vsi hrabri borci, še posebno hraber, požrtvovalen in iznajdljiv pa je bil Donat Demšar, njega je tudi Glavni štab NOV Slovenije v svojem poročilu Vrhovnemu štabu NOV Jugoslavije maja 1942 uvrstil med borce, ki so se najbolj izkazali v bitki na Mošenjski planini.

Poljanski mladinci po zadušeni vstaji

V noči od 22.–23. januarja 1942 so Ivan Šubic, Maks Čadež, Pavle Rus in Franc Tavčar odšli čez takratno nemško mejo v Ljubljansko pokrajino, Franc Oman, brata Viktor in Jože Galičič pa so dobili zatočišče na svojem domu ter se nekaj časa zdravili od ozeblin. Največ težav zaradi ozeblin je imel Viktor Galičič.

V drugi polovici marca 1942 pa so bili Franc Oman, Jože Galičič in Pavle Rus, ki se je medtem že vrnil iz Ljubljanske pokrajine, med prvimi partizani, ki so na novo ustanovili Poljansko četo, sestavljeno iz preživelih borcev Robnikove, Peternelove in Oblakove skupine.

Pavle Rus je padel v drugi polovici meseca julija 1942 na nemško-italijanski meji pri Črnem Vrh, ko je čez mejo vodil bataljon druge grupe odredov. Franc Oman je padel v bitki na Blegošu v začetku avgusta 1942. Brata Viktor in Jože

Galičič sva ostala v partizanih do osvoboditve domovine. Ive Šubic se je pomladi 1942 priključil partizanom v Ljubljanski pokrajini, bil je v Cankarjevi brigadi in nato v tehniki CK KPS. Maks Čadež in Franc Tavčar se nista ponovno priključila v partizanske vrste, ampak sta sodelovala z OF v Ljubljanski pokrajini.

Od članov naše mladinske organizacije OF, ki niso sodelovali v oboroženem delu vstaje, je odšla v partizane decembra 1942 Bernarda Tavčar in padla kot borka Poljanske čete januarja 1943 ob napadu na bunker v gozdu pri Dolenjem Brdu.

Ostali trije mladinci naše organizacije Stanka Marolt, Franc Robnik in Slavko Inglič so do končane vojne na terenu sodelovali z OF.